

Верховина

Марко Черемшина

Пішло з дурниці. Присяжний громадський Яздьо Кшесшякий кликав старого Федора Орфенюка в куми, бо сподівався багацької крижми. Дід відпрошувався по-господарськи. Насамперед показав присяжному сволок, на якому був вирізьблений рік,, в котрім дід родився, а другий рік, в котрім будував хатсу... Хаті; сорок шість", а дідові сімдесят років, то вже старому глябля— діти до хресту держати. Вже ноги її руки не статкують* вже: не вдержав бй фіна,, не діждав би його дружити, то. шэ такий кум вартує?

Присяжний не вгавав просити і. хвалив діда, що він ще ЕОДЄН верхом: їхати., й що* доки люлька: смакує, доти, сила бі-рує, та шэ сила, не в молодій крові,, але а розумній голові, так як путеря у багача, а— не у голій— хорбаці.

Але дід не похочував і чемно відмовлювався, а присяжному/ желав, що/ж— його— червак ріс до; черевика, а від черевика ДО: чоловіка. А щоби присяжний не покмітив дідової неохоти, просив дід його зичливо, щоби колись показав йому ту свою дитину, най би харкнув Ш у твар на вроки, най; би даз овечку на розплодок.

Присяжний догадався, що>багач ним гордує, і просив діда, аби йому вибачив ного докучливість, та й відійшов швидко і не дався дідові відпроваджувати через подвір'я у грешній розмові.

А дід дивувався з невісткою:

— Такий старцун, такий торбей громадський, така лєнка дрантива мене в куми забагає! Ех, коби не такий час, не так би я з тобов покумавси, ти, палице гола!

Невістка радила дідові, аби собі язик кусав і тихше говорив, бо присяжний може дідові слова зачути, а тепер він має власть і селом трясе.

Дід відтяв, що не боїться пустого бука, але однако голос приглушив у собі так, аби лишень невістка чула, і зараз таки сумнівався:

— Може бо й є, чув проклетюк безчесний?

Невістка, вдоволена, що дід її слухає, безпечила його, що вітер віє у противний бік, а не за присяжним. Відтак дід досерджувався вже в хаті по вечері:

— Пет світ обмінився: такий нероба-полатайко тепер над людьми міць має, тепер його верх, його орел над селом літає, тепер він напереді, а ти його бійся!

— Ти, голаку, а ти против мого коліна?

— Аби я тобі копилюка ерстив? Аби я з тобов за стів сідав? А йди ж ти дранко латана. Машір мені з хати, ти, кашкетнику рогатий!

Дідова твар черленіла, а очі, як два вуглики, світили. То ще було сьогодні, а на другий, в саме полудне, у діда гості: присяжний з двома паничами.

— Давай, діду, підводу для коменданта!

— Ей, сарачетка, у мене кінь хромає.

— То піц,— каже білявий панич.

— У мене віз розсипався!

— Ми його складемо,— відрізує чорнобривий панич.

— У мене син погіб на війні, моя газдиня погинула від кулі, а я сам з невістков, та онучет двоє.

— То ніц не робить,— відрізають паничі,— маєш, старий, коні, мусиш їхати, хоть би що було.

— Нема кому фірмаїнити,— борониться дід.

— Пожене невістка,— посміхається чорнявий панич і моргає на дідову невістку.

— Невістка маржину та й діти кутає!

— То поїде дід,— каже білявий панич.

— В мені пушка духу, де ж я годе?

— Я також не годе, а служу паньству,— рубає чорнявий панич.

А присяжний все мовчить і тільки здвигає плечима та відвертається, коли дід кладе на нього свої очі.

Та один панич тут говорить, а другий вже на дворі з присяжним віз виточив і коні запрягає.

Звертівся дід, гей веретено, та до невістки на раду.

Невістка каже: "Поїду я!"

А старий шепче: "Іду я"!

— Ви, дедю, не годні!

— Тому поїду я, аби довго не тримали.

— Коли може вдарити плута та й тогди передрегнете, дедю!

— То борше випустять мене, старого, як тебе, молоду!

— А ви ж, дедю, годні цьому видержати?

Дід підійшов до присяжного, поплескав його по плечу, приязно усміхнувся з-під сивавого пристриженого вуса і допитувався уперто, куди паничі потребують підводи, аби знав, кілька паші брати.

Присяжний споглядав в долину і, кидаючи зором на паничів, клав пальці на губи та й давав дідові знати, що йому не вільно нічого казати.

Дід вийняв присяжному люльку з камізельки і набив її своїм тютюном кришеним, а паничам подав капшук.

Та й вогню їм викресав.

А тоді паничі ніби добріли і радили дідові брати паші на добу, а присяжний повів рукою долів в сторону міста і назад додому.

Дідові легше стало, й його сиві очі зраділи, що лиш до міста і з міста назад має їхати.

Паничі впрягли коні й квапилися сідати.

Дід закликав невістку в комору і розповів їй всі важніші тайни господарські, віддав ключі і радився, що має брати з собою в дорогу.

Невістка убрала діда швиденько і верх киптаря та чирчи-кового петика накинула ще й сиву гуглю з чирчиковим ковні-ром і бовтицями. І питалася, чи харч возьме дід у

скіряний бордюг чи у бисаги,— а дід казав, що по Петрі красне верем'я і тому возьме бисаги.

Невістка вложила в бисаги три книші, кусок солонини, вузлик бринзи, і ракву масла, та й гарчик робленого молока.

Дід ріс із задоволення, що невістка його так щиро дозирає, але назверх гальмував по-багацьки невістчину щирість, кажучи, що не годен і половини схарчувати. Відтак увійшов ще раз в хату, добув з грядок скруцак тютюну і сховав у ремінь, а погладивши обидвох внуків по голівці, наказав їм, аби слухали нені. Перехрестився на дорогу, а тоді невістка вхопила йому з рук бисаги, і подала капелюх, та й поцілувала в руку, а несучи бисаги і батіг до воза, желала дідові, щоби добре гостив і здоров вертав домів якнайшвидше.

Паничі і присяжний позасідали на возі і покривлювалися дідові, що подобає на комісара сторожі цлової.

Невістка подала дідові до рук батіг і ремінні поводи та й говорила так, аби паничі чули, що сподівається діда на завтрашній ранок. Дід тріснув батогом, потвердив невістчин здогад, а виїхавши поза браму, пристанув. Невістка, знаючи, що дід щось забув з собою взяти, прискочила 'д нему близько, а він шепнув їй до ушка, аби винесла йому десять злотих. Коли невістка побігла у хату, дід став за нею накликати, аби винесла також і джерги, бо треба буде попасати і коні накривати. Невістка передала дідові гроші і підстелила крашені джерги, а тоді дід пригадав собі, що не взяв ключа від воза. Паничі сердилися на дідову забудливість, а дід впевняв їх, що і вони будуть забувати, коли сьомий хрест-переступлять,— а відбираючи ключ, завйокав на сиві коні і від'їхав.

Присяжний розсмілювався і показав дідові, щоби їхав на пляцівку, бо відти має когось везти долів.

Пляцівка була серед села у Малярчукових хатах. Маляр-чук був перед війною перший багач у селі, але згинув на фронті під Раранчем, а жінка Одокія лишилася вдовицею і не уміла відгризатися, і через то ввійт легко забрав її хату на приміщення постерунку, а її саму витрутив у ліси у зимар-ку. У зимарці найшли її перед різдвом застрілену, а тоді жандармерія зайняла і зимарку, щоби порожня не стояла.

Такий кінець Малярчуків все пригадував дідові Федорові, що і його родові загрожує подібна доля, коли ззагоді, ще за свого життя не звінчає молоду невістку з біривливим парубком і не покладе на талані силу. Малярчукові хати поти-нали діда ще й тому в серце, що все пригадували йому небіжчика сина Миколу, його праву руку, одинака дорогого, його самотню втрачену надію.

Заїхав дід возом перед самі вікна, а коли паничі зіскочили з воза, вийшов з хати комендант і казав робити місце на дві їмості, аби вигідно собі сиділи.

Дід зрадів, що буде везти пані, а не шандарів, бо думав собі, що пані не будуть у місті баритися і він скоріше верне домів.

— Повезеш, бадю, ці обі їмості долів у місто на відпуст, бо завтра матки божої-шкаплержної,— каже комендант.

— Аби пані тривали та й храмували,— каже дід Федір.

— Не кажеться нам "пані", лиш їмості, бо ми вам не рівня,— поправляє комендантова. Її веснянкувата твар, кругла, як раква, набігла кров'ю під білявими бровами, а її товстенька червонява ручка погрожувала дідові.

Чорноока, худа її товаришка, яку худенький, як протичка, панотчик тримав попід руку, сама з себе оправдувала діда, що він межи панами небувалий і тому не знає добре, кому і як має честь віддати.

— Аби-сте нам здоровенькі їмостували, наші файні та молоденькі їмостечки золотенькі,— поправлявся дід укладно і швидко.

Так само, як панотець, голений комендант гукнув на наймички, аби винесли вино та й тістечка, бо віз гей розсохся та й треба його підолляти, щоб не скрипів під їмостями і щоб не скробав їх молоденького серця. Метнулися наймички і ввесь стіл на віз перенесли.

Панотець поблагословив і вино й тістечка, а комендант роздав повні пугарі їмостям і панотцеві та й паничам в руки і просив, аби всі пили до дна, аби біля їмостей щастя сідало.

— Аби їмостям срібні стремена у дорозі ніжок не давили,— докидали паничі.

— Аби шості по дорозі з ладними кавалерами здибалися,— желав панотець, підсміхаючись зичливо.

— Та й аби у добрий час ми від'їхали,— пригадувався дід.

Тоді комендант подав і дідові повний пугар, а дід роз'яснив свою твар і став приповідати:

Молоденьке панство ясне, всі ірщеї люди, Напиймося того винця, як біг даст, так буде*

Комендантова наказувала евому ґазді, аби тямив, що має жінку,, та й аби не вакався йти в село до молодиць, бо вона дізнається і. буде йому вуха крутити, а панотцева ґаздиня пригадувала панотцеві, щоби не сповідав молодиць, ні дівчат гарних, аж вона верне з відпусту, бо як ні, то її кулак буде в роботі.

Комендант покликувався на панотця і прирікав, що буде разом з панотцем весь час гречний і оба будуть постити та своїх ґаздинь виглядати.

Комендантова ґаздиня підозривала коменданта:

— Ти, Вальорку, не дури мене, бо я чула, що ти закусив зуби на ту молоденьку удовичку, на ту невісточку Орфенюкову!

Дід глянув допитливо на коменданта, а комендант заперечив рукою.

Панотцева їмось своєму ґазді наказує:

— Ти, Ясю, не крути і не відкликайся на Вальорка, бо я вас добре знаю, ви оба однакі, оба псіюхи!

Комендант обняв панотця поза шию і кривдувався:

— Видиш, Ясю, як нас наші ґаздині малюють? А панотець помагав комендантові:

— І твоя Рузя і моя Маня гадає, що ми такі, як вони, ненаситні!

Паничі посміхнулися.

— Дай боже спасувати та не хорувати,— вмішується дід і пригадує їмостям, що час їхати, бо сонце вже високо і по, дорозі буде їх у личко скоботати.

Комендантова бере свого мужа 'д собі на бік і йому щось в ухо шепоче, а відтак обіймає його і цілує та й плаче так сильно, що її кругле та повне лице бороздиться бороздами, гей обручами* а на ньому білявий пушок збивається у маленькі горсточки, сльозами мочені.

— Голубе мій, соколе мій, скарбе найдорожчий, не тужи за мною!

— Ластівочко моя, перепеличко моя, їдь здоровенька, вертай борзенько!

Панотець також свою ґаздиню відкликає набік і в обі ручки цілує та й у личко гладить і розціловується.

І знов обі пари цілуються та й обіймаються і шириньками очі утирають.

І обидва ґазди на фіру свої ґаздині висаджують, аж упривають.

І тоненькими килимами їх ніжки накривають і парасольки над ними розпускають.

Комендант пригадує ще своїй ґаздині, щоби на відпусті дзеркало до спальні купила, а панотець наказує, аби його ґаздиня не забула купити оливи до пугарів у церкві.

Дід тріскає батогом і, перехрестившись тричі, виїжджає в дорогу.

Та лиш він подався за ворота, а пані десь-відкись біленькі хусточки повидобували та й вимахують ними напротив любові своєї на першій скруті дороги, та й на другій, та й на третій, під Синім грунем, аж їх ручки ізболіли.

А як Синій грунь проминули, то вони парасольками понакривалися і солодкі тіста їли та меди пили, запашний тютюн курили. Та помалу-помалу обі їмості роз'яснилися, розлебе-ділися, розспівалися попід кичерами, попід малявами.

А дідові навперед очей невістка станула:

— Таке воно, гей тот марець, тота челядь: тут хмари на чолі збирає, тут уже посміхаєси, голубе небо 'д тобі нахиляє. Правда, невісточко, що ти мене слухаєш, і шануєш, і доглядаєш, як рідна дитина, але най на твоє серце глипне сонечко, та й ти діда із тими сиротюками на піч покладеш, а собі моло-дюка приймеш та й буде тобі дід заважати! Правда, що ти пустим не орудуєш, але тепер по смучій війні удовиці посходили з розуму та й віддаються за таких барабів, що не варт їм за наймитів бути. А най на невістку сяде муха та най вона збицкаєси, та й пішов Орфенюків талан межи псярство, бо він у тестаменті її весь свій маєток записав.

Щось гейби запекло діда у серце, щось привиджується дідові, але він не хоче цьому вірити, аби комендант на його невісточку закусив зуби. Але тота його ґаздиня таки до очей йому тото уповіла. Видко, межи ними був якийсь кодот через його невістку, видко, щось там коїться, та не знати що: чи комендант сам кинув око на невістку, чи гилить її комусь? Ледве він сам схоче під невістку підсипатися, коли дома свою ґаздиню має. Але і панотця гляба ревнувати, бо панотець заходить собі із своєю ґаздинею, так як з жінкою вінчаною, і так щире її виряджає та її голубить, то над нею розщибається, як рідний чоловік над жінкою справедливою. Хоть би прем його наставники духовні заборонили йому шлюб брати, то він тоту заборону десь чує, бо він, певне, сам собі дав шлюб потайки так, що наставники не знають,— ну, і має шлюбну жінку в хаті.

Наставники гадають собі, що він парубочить та й на церкву робить, а він собі вінчану жінку тримає та й на свої діти робить. Але-бо цей панотець ще молоденький, ще й селом до челяді прилипає, ще й любаски має! Та хоть би він і прилип до невістки, то із-за попа нема стиду та й дід непотрібно журиться за невістку. Але як він змовився з комендантом і хоче якогось барабу на талані розмістити — та його з невісткою звінчати, то це гірше може бути, бо невістка попа послухає та й коменданта збоїться. Та й тоді, діду, пропадьоска! Шibaє дід гадками, а через дорогу навперед коней заяць: скакіц! Дід перехрестився, а їмості розсміялися:

— Щось вам, діду, не поведеться,— каже комендантова.

— Най ворогам нашим не ведеси,— відмахується дід.

— Не поцілує вас ваша любаска,— вгадує панотцева ґаздиня.

— А ви ще собі з любасками заходите? — питає діда здивована комендантова.

Дід обминає відповідь, приповідючи:

Аби пані панували, аби пані жили, Аби пані молоденькі паничів любили!

їмості впевнювалися, що дід десь у долішнім селі має ще свою любаску із молодших літ, і допитувалися, скільки разів у місяць її відвідує.

Дід знов обминає те питання і відрікає, що все на світі є в божих руках,— а коли уздрів при дорозі чистий жолібець, станув, роззубелав і напоїв коні, щоби відвернути увагу від себе.

їмості видобули дві фляшки вина і казали дідові їх у воді застудити, а відтак казали їх розкоркувати і одну фляшку подали дідові, а другу поклали межі себе та й стали по черзі пити і своїми чоловіками вихвалюватися:

— Мій Вальорко,— казала комендантова,— так мене любить, що все село вистріляв би за мене одну.

— А мій Ясьо,— казала панотцева їмость,— так за мною пропадає, що сам мене розбирає, сам суконку розпинає і сам роззуває. Та й не заснув би, доки я його на своїх грудях не заколишу.

— Та й мій Вальорко інакше не засне, доки зі мною не напеститься, а не раз і вночі мене будить. А такий для мене добрий, що навіть мої гадки відгадує. До тогід то робив слідство у тім арешті на подвір'ю, де тепер у нас стайня. Приведуть не раз тих арештантів, чи комуністів, чи соціалістів та й у тім арешті коло них упрівають, аби від них дізнатися правди. То такі звідти били у хатні вікна зойки та стогнання, що вікна дрожали, а мій малий Юзьо в колисці будився і плакав. Гей, чоловіче, думаю собі, таже я оглухну від тих криків, а дитина виплаче собі очі за пустих бандитів! А він мені нічого не каже, лиш я дивлюся на другий день, а за хатою робітники мурують з плит глибоку пивницю. Питаюся його, нащо йому такої камінної та глибокої пивниці,— а він усміхається та й більше нічого не каже. Минає тиждень, а зойків не чути, гейби тоті бандити поніміли. Питаюся, чи тим опришкам рот заціпило, а він заходиться від сміху і розповідає, що арешт переніс вже у пивницю і хоч би там стріляв із гармати — то ніхто цього не почує. Так мені мій Вальорко з лица читати уміє!

— Я також гріх би мала, коли б на свого Яся нарікала. От як я свого Владзя мала,

то він мені аж з міста привіз доктора і мошу та й крепдешиною всю мою постіль заслонив. Другі попівські жінки ходять у перкалях та цейгах, а у мене наломом шовків, та крепсатинів, та крепмарокенів, та жор-жетів, та золотої лями. А мої капелюхи — ти бачила, Рузю,— такі зелені та червоні, що професоровій очі зривають! А мої сандалі перлами цятковані! А мій плащ велюровий! А мої коралі, Рузю золотенька!

— То все правда, Манусенько солоденька, але таких дорогих перстенів, як у мене, то навіть у місті тоті радникові не мають. Як лишень лучиться мому Вальоркові якась ліпша нагода, зараз мені перстенець із зіркою приносить. Або мої бранзолети мають у місті собі пару? Ти, може, чула, приятелько, що злісна стільки разів хорує, скільки разів мою тоалету бачить! То нема що таїти, що мій Вальорко як уп'ється, то до неї ходить, бо я не терплю п'яниці, але він її не любить і як від неї прийде, то навколішки паде та й мене просить, аби я йому простила, що він так погано забувся. А я йому кажу, що не дивно мені було би, коли б тота злісна була хоть красна, хоть молоденька, хоть гожа, але то така купа мерші, що олені від неї утікають, а як іде в ліс із стрільбою, то ворон над нею криче. Але де п'яний розуміє, що краса, а що погане? З тою злісною маю я то само, що ти, голубко, з тою професоровою. Ти гадаєш, що твій Ясь пішов у школу релігії вчити, а він пішов з професоровою набуватись у її спальню!

— Не гніви бога, Рузю!

— Через що, Маню?

— Бо прецінь і ти любиш відвагу злісного так, як я люблю спів учителя, та й кривди нема з нас нікому. Я сама кажу своєму Ясеві, що, доки він не покине жінки учителя, доти я не прожену від себе учителя, а Ясь мені каже, що за ту правдомовність він мене ще більше любить, а вчительку тільки дурить.

— А мій ніби не дурить злісну?

— Може, дурить, а може, знає про злісного, та й клин клином вибиває!

— Що про злісного знає?

— Що ти його любиш!

— Вибач, Маню, я його?

— Може, ні?

— Ні, ні, то він мене, він гине за мною!

— То він не любас тобі?

— Любас, але із люби до мене.

— А на цю забаву не він тебе запросив?

— Він, але і тебе просив.

— А мене задля кого, Рузю?

— Задля твого учителя, того чорногривого любаса твого. Може, брешу, Маню?

— Аби тебе за твої слова біг здарував сином.

— Дай, біг, тобі також!

— А ніби чого ж ми туди їдемо?

— Ба і я так скажу!

І обі їмості допили вино та й обцілувалися та й, штурка-ючи діда в плечі, питалися,

чи бірує ще танцювати.

Дід лиш ждав якої-небудь зачіпки, бо коли випив фляшку вина й оббіг гадками весь свій талан та й упевнювався, що внуки підростуть та й одружаться ще за його життя і стануть добрими наслідниками його і сина,— забав дуже говорити з ким-небудь і вже надслухував, що їмості говорять, щоби десь вхопитись у бесіду з ними.

— Іноді чоловік ще такий легкий, що й'аркана пішов би!

— А тепер ви, діду, тяжкий чи легкий?

— Аді, видите, їмостечки, я діправди чуюся легким, але однако треба би мені ще зо три скрипці та й з десять флюяр, аби я присів гайдука на підлозі.

— Ба хто в селі найліпше танцює?

— Є, є в нас по молодюкові, що у тій смучій війні світами бродили та й навчилися всекої танцювати, але таки нема понад злісного та й понад учителя!

їмості розсміялися й дивувалися очима, що дід підслухував їх бесіду.

— А моєму чоловікові ніби щось хибує?

— Пан комендант — аби здоров був — то файний пан, нівроку!

— А мій старий, діду, вам не вдався? _

— Най неволя христінинові не вдаєси, а панотець у нас на самім переді. Лиш село наше таке засмолене та неумиване, що не розуміє, що такий чоловік вартує. Шо-сь це село наше тих панотців перепустило, але такого, ек цей — аби із своєю їмостою старості діждав,— то таки не було. Таку красну та мудру бесіду має, що варт пійти у церкву й послухати. Каже та проказує тогід на саму богородицю: "Дорогі та чесні парафіяне! Що я знаю, того ви не знаєте, а що ви знаєте, того я не знаю, а чого я і ви не знаєте, то один біг знає!" Люди зумілиси і звертілиси, а панотець підносить угору свою реверенду та й каже: "Адїт, мої парафіяни, я лишень в сорочці і — не до вашого гонору кажучи — в поркиницях, а нага-виць нема та й кабату нема! Це,— каже,—лишень я знав, а ви цего не знали. А скільки грошей кождий з вас у ремени або в хустці при собі має, то лишень ви знаєте, а я не знаю. А скільки грошей ви скинете у скарбону і узбираєте для мене,— того ані я, ані ви не знаєте,— то лиш один пан біг знає!" Такої бесіди до прикладу нарід не затямив, і хто лиш мав деякий гріш при собі, кинув у скарбону, та й кажут, що тогди люди накрили дві сотці. Чи годен хто таке придумати, хоть би мав дві голови?

їмості розреготалися над дідовим оповіданням, але одна-ко не дозволили дідові закурити люльку, щоби їх не дусив дим із маркотки.

Дід протинав за то їмостям, що коли б сам панотець на возі, сидів, то дозволив би йому курити, а їмості перечили дідові і питали його, звідки він то знає, коли ще не возив панотця?

— А на храм до Широкополя хто возив' нашого панотця, ек не я?

— Ви самого панотця везли чи з професоровою?

— Була й жінка учителя, але курити не боронила.

— А панотець були сумні чи веселі?

— Ей-гау ше й екі веселі! Десь переймили нашої співанки та, вертаючи з храму,

цілу дорогу співали, аж гори лунали.

— А ви тямите цю співанку, бадічку?

— Шос темлю, а шос не темлю, але екби я закурив, то пригадав би собі зараз.

Панотцева їмость просила діда, щоби кутив зараз, і сама йому губку в люльці запалила.

Ледве дід люльки попахкав, а їмості вже до нього прискіпалися, щоби переповів їм тоту співанку, якої панотець співав, 'З храму вертаючи.

Дід став гумкотіти:

Сіда-ріда-дана, Не піду за Йвана, Але піду за Данила, Абих не робила!

— Цеї співав панотець, діду?

— Сохрань боже,— але екби я від цеї не зачав, то і тої не нагадав би, ану, погодіт крішку, а зараз мете чути:

Я сапала кукурудзки та й стяла фасольку — полюбила панотчика, купив парасольку!

— Цеї, бадічку?

— Ше ні, але зараз буде:

На тім боці при потоці вбив половик кашо, Тікав вчитель від попаді, загубив кресашо.

— Цеї, бадічку, цеї?

— Цеї співав панотець на весілю сестри навчителя, а з храму їдучи, нічма співав ше дрібнішої. Ану, чуйте:

Через греблю вода йде, Умий ноги, попаде! Ой я вмию в неділю, Бо ся попа надію!

— Ей, де ж би панотець співав такої поганої?

— їмостечкам це погана, а панотцеві була файна, цілу дорогу співали, а жінка вчителя реготалася та й голосом панотця підбечовувала.

— Тим кобилячим голосом?

— Знає його біс, чи кобилячим, чи еким!

— Та вона уміє лиш рзати, а не співати!

— Тогди, видко, добре горло помастила та й підспівувала май-май!

— А злісну, бадіку, возили-сте також? — питає ко-мендантова.

— Ой, тот не даст себе возити, тот скрізь верхом їде, гей улан.

— А вона краща від професорової?

— Не годен я, їмостечко, вам то уповісти, бо ні одної, ні другої краси я не мірив, та й не примірював, але пан комендант — аби здорові — то надопевне будуть знати.

— Ей, бадіку, ви знаєте, а не хочете сказати!

— Абих по тій правді діждав ще свої внуки подружити. Бо де ж я годен дугу на небі ізмірити, або цвіт у маю ізлічити, або верем'ячко в косовицю оком перездріти, а хоть ріку запашної ночі зорям із шиї здіймити?

— Видите, бадю, які ви недобрі?

— їмостечки молоденькі, такі-сте, гей зазулечки, миленькі, гей весна, красненькі, гей медок, солоденькі, а такі-сте невірненькі, що й мені, старому, слова не повірите й

догану даєте!

їмості топилися, як віск, від дідових слів та й від сонечка упрівали.

Поруч з гостинцем у яру бігла річка з каменя на камінь і ловила сонце, що купалося на її синім дні межі зеленою смеречиною.

— Ей, то ж то кортить мене скупатися, Рузю!

— А біжутерія і шовкова сукня — що?

— Овва!

— Та чи ти здуріла, Маню?

— Для чого, Рузю?

— Бо хто ж забагає купатися, коли на баль їде? Прецінь від води тіло стягається і синіє, а під очима виступають круги і на личку показуються курячі лапки. Фе, Маню!

— А я однак пішла б зараз та й скупала б ся!

— Видко, що ти з села, а не з міста!

— А ти не з села, Рузю?

— Але у моїм селі є дідич, а у твоїм самі хлопці, та й тому ти така дика.

— То правда, що я у дідичів не служила, так як ти, Рузю, але до того доктора, де я була, приходили різні пани, ще більші, як дідич.

— П-с-т! дикунко, най дід не чує!

Напротивко на скруті гостинця вибігла згорда, неначе прямо із ліса, бричка і високі сиві коні в золоченій упряжі, а за бричкою підбігав візок, людей повен.

— Ба хто то їде, Рузю?

— Не пізнаєш? То Зельманові коні, от і він сам сидить у бричці із своєю рудою бородою, а біля нього то присланий новий війт щось йому розповідає.

— А у візок ззаду кого він наметав стільки?

— Божка його знає!

— Вже нас пізнав Зельман, вже кланяється, вже спер коні, ану, станьте й ви, діду!

З брички зсунувся, як бочівка, грубенький Зельман у білому порохівнику, з-під котрого шкірився до сонця грубий золотий ланцух. За ним зіскочив червонолиций війт у чорному кабаті, з течкою актів під пахвою.

— Дзінь добрий пані комендантовій та й вам, пані ксєндзова!

— А, то наш пан Зельман!

— Тепер можу паням лиш погратувати!

— Є чого, пане Зельман?

— Баль буде першої кляси!

— А музика яка?

— Першої кляси!

— А дансери будуть?

— Ще паням треба казати?

— Но, прецінь!

— Ваші дансери вже там є.

— Ов, без нічого?

— Чому без нічого? Я везу паням довгі золоті ковтки з брильянтами. Прошу відібрати і зараз заложите, бо мені пан злісний і пан професор вимикали б бороду, коли б цих ковтків ще нині не побачили.

— А то що за пани у візку так тиснуться, гей оселедці?

— То друга кляса — музиканти!

— А ви куда їх везете.

— Вони так їдуть трохи у село, хочуть свіжим повітрям віддихнути і, може, трохи заграють.

— Кому ж?

— То вже є друга кляса.

— Може, злісній?

— Може бути.

— Може, і професоровій?

— Чого пані питають, коли все знають?

— А у кого ж то буде тота забава другої кляси?

— Може, у мене, може, у лісничівці, а може, навіть у господаря.

— У котрого ж?

Зельман справив рукою на діда Федора, який скористав з перестанку і оббирав шум з коней та й обганяв муху.

— А то звідки взялась ворона у клітці?

— Бо там є молода невістка, нівроку!

— Та й мій старий там буде?

— Не знаю, ласкава пані!

— А може, і мій старий там буде?

— Не знаю, ласкава пані ксендзова!

— А хто ж казав музику привезти?

— Можуть пані бути спокійні, коли я тим всім кермую.

— Ну, прецінь!

— То будуть заручини чорнобривого панича із тою багацькою невісткою.

— А що ще нового, лане Зельман?

— На один день ще більше треба?

— А ви ж мені не обіцяли шовкову мантильку, як тільки мій Вальорко всадить до арешту премудрого Полонинчука молодого?

— Або я кажу, що не обіцяв?

— Ну, то коли буде?

— Як тільки буду у Львові, то викуплю своє слово, ніби то послідний наш інтерес?

— А я коли уздрю свої доляри?

— Най лишень ксьондз докінчить то, що ми знаємо, та й доляри самі зайдуть у кишеню.

їмості злегонька накивували, пальчиками на Зельмана і цікавилися, де він примістив нового вїйта.

— Як-то де?

— На мешкання!

— Як у мене, шість, покоїв порожніських із нудьги позива-ють, то я мав би серце пана комісаря в хлопську хату пускати-?

— Честь вам> пане Зельман!

Війт усміхнувся і> здіймаючи капелюх перед Зельманом і перед панями, признавав, що Зельманові дійсно належить ся честь у селі за його розум та за то, що знає всі хиби хлопів і їх злі вчинки, уміє підійти і вислідити злочинців і все йде на руку владі, яка без нього у тій. дикій і чужій гірській закутні була би безрадною-, як слабе око без окулярів.

їмості допитувалися Зельмана, де буде сього вечора танцювати його жеиа, а Зельман божився, що не знає, бо перед двома неділями вислав свою жену до Марієнбаду, того самого дня, коли війт вислав свою жену до Криниці на купелі боровінові.

— Ну, то ви заглянете до насг пане Зельман?

— Ого, я вже своє відтанцював, ми сеї ночі разом: з війтом маємо тяжку службу.

— Таж ви стільки багато полонин маєте і ще вам хочеться, при жандармерії служити?

— Полонини не мої, ласкаві пані, лиш божі, а їсти хочеться щодня — то. хто поста рає, як не моя голова?

— А ті глухі ліси на Кітелівці, то не ваші?

— Яка мені з них. користь? Ліс треба сто років кохати, а де ж я тільки, буду жити?

— А тартак не ваш?

— Тартак їсть дерево та й мене їсть*

— А ваш шинк нічого не приносить?

— Той нишк бере мені; жите. Хлопи, перепачковують собі нічма румунку через, ріку і не дивляться на мою коршму, а зеленюки— мають горівки стільки, що можуть у ній купатися, а ти, Зельмане, плати,, небоже, скарбові патент і податки і ловиь мухи, як який павук!

— Який же ви бідний, пане Зельман!

— Ласкаві пані насміваютьсяу а я. кленусь здоровлем моєї жени, що завтра маю платити вексель на тисячу долярів, а звідки їх взяти?

Війт потверджував той Зельманів клопіт, а їмості кризь сміх бідкалися над Зельманозою скрутою і потішали його, що його голова і з-під землі роздобуде ще не одну тисячку доларів.

— До милого побачення, пане Зельман, і ви, пане комісар!

— Честь паням ласкавим, падаю до ніжок, найнижчий слуга!

Дід Орфенюк тріснув батогом, і коні побігли, а їмості проклинали Зельмана за того, що тільки багатства має та й ще платнею конфідента не гордує і хотів би, щоби вони його із-за бідноти жалували.

Сонечко викупалося у ріці й сіло собі на горганах на смеречині, та й заглядало

їмостям у личко попід парасольки, та й скоботало їх на голих грудях, та й ручках голих.

Смеречина шуміла легоньким шумом і нашіптувала їмостям, що сеї ночі буде їх любість обіймати і на ручках заколисувати і над личком лебедіти.

Верхи гір прижмурювали під сонцем свої великі очі і слідкували, куди їмості їдуть такі веселі, та й усміхнені, та й красно убрані.

Віз клекотів під їмостями, як деревляний млин під лотоками.

їмості кидають наперед себе з воза на дорогу довгі і крилаті тіні, які лучаться із тінню кінською і дідовою і граються над ліщинами та бучиною, як тоті птахи, що над дорогою мушку ловлять і перевертаються на сонячних проміннях.

їмостині думки також перевертаються і граються, вилітаючи далеко наперед воза і гуляючи на золотих нитках радощів і надії. їмості добули із своїх шовкових торбинок туалетне приладдя й стали примальовувати свої личка, та й свої устонька, та й свої брови, та й поправляти своє розкучеряв-лене волосся, а сонячні промені стали до їх дзеркальців заглядати й їм покривлюватись.

— Манусенько дорогенька, то вже Краснолісся зараз, а наші личка такі запорошені!

— Мабуть, ліпше було не маститись тим французьким кремом, був би порошок так до нас не прилипав, Рузю!

Дід Орфенюк став допитуватись, де має попасати, а їмості відповіли, що коло дирекційної вілли у Краснолісся.

Та лиш їмості то сказали, а з-проміж соснових лісів із ма-гури вихилилася на дорогу і заглядає горда, висока палата, вся закосичена квітками та біло-червоними хоругвами, як тота дівка, що йде до шлюбу.

— Манусенько, онде вже дирекційна вілла!

— Ей, де ж би?

— Так, так, то вона сама,— притакував дід і радувався в душі, що зараз стане на попас.

— А ви вже там були, діду?

— Всередині ще не був, їмостечки файні, христінинові нема там ні доступу, ні потреби.

— Там всередині дуже гарно: є велика зала до танців, а навкруг неї спальні, та будуари, та їдальня, та купальня — такі, гей в казці.

— Шкода, що така палата пусто стоїть,— зауважує дід Федір.

— Що вам біг дав, де ж вона пусто стоїть? Там прецінь відбуваються забави всіх злісних і зарядців, коли приїде панство із дирекції зі Львова на полювання,— там всі наші забави відбуваються, там пани з усіх гір аж від Чорногори з'їжджаються, та й бавляться, та й набуваються, аж душа радується, аж вся верховина здригається.

— Аз того кому користь?

— Ви, діду, не розумієте, що то є панська забава, і тому так нерозумно говорите.

— Аби-сте прожили, їмостечки гонорові!

їмості хотіли розповісти дідові; яка є користь із забави, але перед ними

розгримілися стріли, а з кедринової алеї, що веде від палати на дорогу, появилася громада панів і сперла коні. Їмості сплеснули в долоні, а пани взяли їх на руки й ісадили з воза на землю та й віталися з ними, як браття із сестрами.

Злісний цілував комендантову в обі руці, та й рамена, та й кругленьку шийку, а так само обціловував професор панот —цеву їмость.

І радувалися, і цілувалися, і попід руки ловилися, та й до себе притискалися, до вілли ідучи.

Дідові приказали пани за собою їхати і на задньому подвір'ю за віллою стати та й тут ночувати, бо переднє подвір'я зайняли вже брички та вози злісних, та й зеленюків, та й навчителів, та й парубків-панотців,

Дід врадувався, що не буде дальше їхати, і швидко дав коням їсти.

На мармурових сходах заграла музика на привіт їмостям, а зеленюки стрілили знов двічі з крісів, щоби всі гори знали, яка у них честь їмостям падеться.

Панотцева їмость йойкнула, а навчитель засміявся із її переляку та й обіцявав їй, що буде добре бавитися.

— А може, мій старий почує та й приїде?

— Ні, Манусенько-серце, не приїде, бо він з комендантом бавиться сеї ночі у Орфенюка старого.

— А вони що там упантрили?

— Хочуть Орфенюкову невістку збаламутити та й із чорнобривим шандарем заручити.

— Здуріли?

— Ні, не здуріли, бо то Зельман тим усім кермує та й обіцяв їм одну полонину, а вони тую полонину своїм паням-доб-родійкам на іменини подарувати мають.

Комендантова зачула ту бесіду і хвалила Зельмана, що такий розумний і кождому уміє добра нагилити. І питалася, скільки тая полонина вартує, бо вона хоче собі восени нову кримку справити та й на м'ясниці у Варшаву поїхати. Учитель упевнював їмості, що тая полонина стане їм на кримку, і на золоту ляму, і на Варшаву. Їмості сплеснули в долоні і просили учителя, щоби шукав їм купця на Орфенюкову полонину.

А злісний вхопив їмості за праву ручку і питає, скільки хочуть за ту полонину, бо він вже купця має. Їмості заправили по тисяч доларів, а злісний приплеснув рукою і казав вчителеві перетяти руки. Їмості підтанцювали із радості.

Сумерк намагався разом з лиликами через вікна влетіти досередини вілли, але зеленюки метнулися і в одну мить розсипали снопи світла через усі вікна та й паням личка закрасили, груди підоймили, ніжки відслонили, ніздря розтворили, очі запалили.

Музика розігралася.

Зала розхвилювалася і розтанцювалася. Радість розсміялася. Ліси розспівалися, верхи у верховині розхиталися, ріками зорі розморгалися, долами роси розперлилися, норами звір розбудилася, дуплами птаха розшепотілася, хатами люди розстогналися...

Дід обійшов коні, повечеряв і через вікно з воза придивлявся танцям, а коли не міг розпізнати своїх їмостей серед кружляючих гологрудих пар,— закурив люльку і

проганяв з очей дрімоту аж геть-геть поза північ. Коли коні полягали, приступили до воза три зеленюки і розпитували діда, чому не спить і скільки років мають його коні, а дід оправдувався, що через музику не може спати, а його коні ще молоденькі, лиш по одному зубкові поклали. Зеленюки хотіли почастувати діда горівкою, але дід їм подякував, а тоді вони вийняли дідові з уст люльку і подали папіроску, та ще й самі її дідові запалили і радили йому, щоби за віз і коні не боявся і спав собі, як дома, бо тут злісних, та зеленюків, та шандарів кождий боїться і ніхто дідові нічого не порушить, а їмості і так будуть гуляти до схід сонця, а відтак ще будуть спати і най дід собі дурно не збавляє ночі.

Роздякувався дід із зелениюками та й докурював папіроску. Та чує дід, що сон його ломить, до сіна його голову нахиляє і притискає, із рота папіроску витручує, очі йому заклеює, силу з рук і з ніг відбирає, соколом над ним літає. Дід підоймає голову і сміється із сокола, що над ним, як над курятком, кружляє, а сокіл застидався та й відлетів. Полетів далеко-далеко облаками та й за хвилюк вертає і на круг воза коло діда сідає. Дивиться дід і своїм очам не вірить: то не сокіл, то його син Микола.

— Ей, дедю мій рідний, а ви що дієте?

— То таки ти сам чи лишень душа твоя, синку? —

— Я сам, дєдику, хочу на вас подивитися.

— А ти де лежиш, синку?

— Під Львовом, дєдику!

— Та де тебе там шукати маю?

— Із самого Львова підете на полудне та й минете один ліс, а відтак хрести за лісом, а відтак другий ліс та —й знов хрести, а відтак третій ліс та й хрести самі березові, а на самій середині лиш мій хрест яловий. Та й там я лежу вже на ось-мий рік!

— А ґаздиню свою не хочеш видіти, синку?

— Ой ні, дєдику, не хочу.

— Ба через що, синку?

— Сеї ночі вона мене ізрадила.

— Та з ким тебе сука ізрадила?

— Із шандарем чорнобривим.

— А ти, синку, там чуєш, як я за хобов тужу та 0аную?

— Чую, дєдику, але тільки нічма, як роса паде.

— А як же ти, синку, віднайшов мене тут коло цього псярства?

— Зорі мене до вас справили.

— А за діти не питаєш?

— Я тепер їх видів.

— Файні хлопці?

— Буде їх вітчим збиткувати.

— Я не дам, не бійси!

— Дєдику мій добрий!

— Синку мій заґніваний!

— Підіт, дедику, у місто до нотаря і скасуйте тот теста-мент та здійміт ґрунт із невістки та й перепишіть землю на хлопців!

— Так кажеш, синку?

— Так кажу, дедику, бо ваша свічка догоряє!

— А не буде гріху за невістку?

— Ні, бо вона не няня своїм дітям.

— МикуМ

— ?

— А де ти, Мику'?

Дід протирав очі і допитувався, де подівся його Микола, але син не відзивався. Крізь сосни світало напротив діда небо, а на ліщині рипів деркач і будив діда із усієї сили. Дід розглядається, а він лежить на сіні та помостині, а воза та й коней нема! Встає та й перешукує подвір'я, а коней та й воза нема! Йде в залу мельдувати їмостям, а розтанцьована зала у сміх.

— А ви чого заснули, діду? — дорікає злісний.

— А ви не знали, що за рікою волоскі злодії гуляють? — протинає 7читель.

Вибігають розпалені їмості й сварять діда та й посилають зеленюків над ріку дідової шкоди шукати.

Зеленюки вертають голіруч і розповідають, що слід веде на саму ріку до броду, та й божаться, що віз і коні вже на Волощині, вже навіки пропали.

Дід сплюнув і згійкав, а відтак посмотрив рукою в ремені і врадувався, що злодії не забрали йому грошей з ременя.

— Танцюйте собі, їмостечки, здоровенькі, а я мандрую долів у місто.

— Та чому не" додому?

— Бо так.

— Та чому, прецінь?

— Бо маю ґрунт переписати на внуків.

— А то через що, діду?

— Пропали коні з возом, пропала невістка, то най хоть божя земля не пропадає.

— А невістка що винна, що вас обікрали? "

— Бо чужу віру на приймака взяти хоче.

— А вам то що шкодить?

— Мені то вадить, бо увес талан на пусте піде.

Дід офукнувся, перекинув бисаги на плечі і, гійкаючи, справився долів у місто.

їмості подивилися на себе і дивувалися, звідки дід Зель-манові тайни знає.

А відтак сердилися і голі ручки собі ломили та нарікали, що пропаде їх полонинка, скоро дід на внуків землю перепише. Та й Зельмана за неосторожність кляли, та й дідові наглої смерті желали, та й із злості аж поплакували. Шпо-таючись, вийшов до них злісний і за голову взявся.

— Яке ж то нещастя вас зустрінуло, любки дороженькі?

— Старий Орфенюк пішов у місто ґрунта свої на внуків переписувати, бодай голову

вломив по дорозі!

— Та й із-за того ви, дітоньки, плачете?

— Бо наша полонина пропала!

— Ні, не пропала!

Їмості ахнули із радості, а злісний закликав набік дрімаючого на крісі зеленюка і щось пошепотав із ним, та й зеленюк вхопив кріс у руки і скочив долів, гей вовк за вівцею.

Злісний голубив їмості і просив, аби за полонину не журилися анітрішки, бо дід вже не зайде у місто і ґрунтів не перепише, а його, старого, не треба жалувати, бо вже "досить на світі нажився.

Їмості догадувалися, куди побіг зеленюк, і казали, що боються тільки, щоби дід довго не мучився.

Злісний сміявся із них і безпечив їх, що той зеленюк над водою так вивчився стріляти, що птаху-рибалку б'є у лету одним стрілом.

Їмості вихвалювали того зеленюка й успокоювалися та обіймали злісного і дякували йому, що висушив їм па личку сльози.

В лісі луснув стріл і розшумівся понад Красноліссям та й шумом ударив у вікна вілли.

Біленька зізвезда на небі закрутилася, та й поточилася, та й упала на дорогу і в порохах згасла.

Птаха з ґруня на ґрунь перелітала, а ворони на дзвіницю сіли і закрякали.

Заяці і сарнюки поховалися у темних ярах, а медведі у своїх леговищах тільки очі розжмурили і позівали.

П'яна зала упрівала і реготалася, а учитель вийшов до їмостей і, вимахуючи руками, заспівав в їх честь п'яним голосом:

Верховино, світку ти наш, Гей, як у тебе тут мило! Як ігри вод, плине тут час Свобідно, шумно, весело!

Їмості гладили учителя по голові і вторували:

Свобідно, шумно, весело!

А верхи гір переспівували:

Свобідно, шумно, весело!